

Oleg Łatyszonek
(Białystok)

Mikołaj Demidow (1888-1967)

Mikołaj Demidow, pedagog, wojskowy, na emigracji generał. Urodzony 10 grudnia 1888 r. w Gródku, był synem Stanisława Kotnarowskiego i Aleksandry z Kalinowskich. Jego ojciec zmarł w tym samym roku, a matka wyszła powtórnie za mąż za urzędnika akcyzy Jana Demidowa, który 10 grudnia 1889 r. adoptował jej dziecko, nadając mu swoje nazwisko. Demidowie byli rodziną miejscowych fabrykantów. Jeden z nich, K. Demidow, sfinansował restaurację ikony Matki Boskiej w gródeckiej cerkwi.

Dzieciństwo M. Demidowa upłynęło w Gródku. W tym okresie największy wpływ na jego wychowanie miał dziadek ze strony matki, Aleksander Kalinowski, brat Wincentego Konstantego Kalinowskiego, przywódcy powstania styczniowego na Litwie i Białorusi. Aleksander Kalinowski kultywował pamięć o swoim bracie, co wywarło zasadniczy wpływ na przyszły akces M. Demidowa do białoruskiego ruchu narodowego.

W 1899 r. M. Demidow wstąpił do gimnazjum filologicznego w Łomży. Jego wychowanie przejął dziadek ze strony ojca, Stanisław Kotnarowski, który miał w Łomży majątek.

W 1905 r. M. Demidow zdał egzamin na nauczyciela dwuklasowych szkół początkowych w seminarium nauczycielskim w Świsłoczy. W 1907 r. otrzymał posadę w kancelarii służby ruchu Zarządu Kolei Przywiślańskich i wstąpił jako wolny słuchacz na kursy wieczorowe na fakultecie historyczno-filozoficznym Uniwersytetu Warszawskiego. W 1910 r. zdał egzamin w Białostockiej Realnej Szkole Średniej na nauczyciela szkół powiatowych. Z dniem 1 października 1911 r. został mianowany kierownikiem białostockiej dwuklasowej Szkoły Kolejowej Kolei Poleskich. W 1912 r. zaliczył

w Wileńskim Instytucie Pedagogicznym letni kurs pedagogiki i metodyki oraz wykłady z historii tzw. Kraju Północno-Zachodniego (tj. Litwy i Białorusi). Zdał egzamin na nauczyciela historii i języka rosyjskiego szkół miejskich Wileńskiego Okręgu Szkolnego.

18 lipca 1914 r. został zmobilizowany do armii rosyjskiej. Służył początkowo w pododdziałach gospodarczych różnych jednostek wojskowych na Kowieńszczyźnie. Pod koniec stycznia 1915 r. przeniesiony na stanowisko pisarza wydziału mobilizacji oficerów w Piotrogradzie. Pod koniec tegoż roku uczęszczał na kursy w Wojskowej Akademii Mikołajewskiej. W październiku 1916 r. skierowany do Pierwszej Pawłowskiej Szkoły Wojskowej, którą ukończył 1 lutego 1917 r. i mianowany został oficerem kursowym 7 kompanii we wspomnianej szkole.

Po rewolucji październikowej wstąpił do związku oficerów-rewolucjonistów. Mianowany został nowogrodzkim komisarzem obwodowym. Wykonując swe obowiązki odwiedził Dźwińsk (dawniej Dyneburg, obecnie Dau-gavpils), gdzie dostał się na początku marca 1918 r. do niewoli niemieckiej.

Po rewolucji w Niemczech został zwolniony z niewoli pod koniec listopada 1918 r. i udał się do Wilna, gdzie aktywnie włączył się do organizacji białoruskich oddziałów w armii litewskiej. 1 grudnia 1918 r. odkomenderowany jako oficer zapasu w stopniu porucznika do Litewskiego Ministerstwa Obrony. 20 grudnia 1918 r. przybył w stopniu kapitana wraz z grupą białoruskich oficerów do Grodna, gdzie objął stanowisko komendanta miasta. Zorganizował trzystupięćdziesięciosobowy Samodzielny Batalion Komendy Grodzieńskiej, pełniący służbę wartowniczą i patrolową żandarmerię oraz służbę kolejową pocztową i telegraficzną. Do jego obowiązków należała także organizacja werbunku ochotników do oddziałów białoruskich. Dzięki energicznym działaniom M. Demidowa powstały punkty werbunkowe w Białymstoku, Bielsku, Brześciu, Druskiennikach, Prużanie, Słonimiu, Sokółce, Szczuczynie, Wasiliszkach i Wołkowysku. Mikołaj Demidow organizował także ochronę alianckich misji, amerykańskiej i francuskiej, które odwiedziły Grodno.

1 czerwca 1919 r. został aresztowany przez władze polskie, które zamierzały wymienić go na więzionego w Kownie polonofilskiego działacza białoruskiego Kazimierza Ćwirkę-Godyckiego aresztowanego wcześniej przez M. Demidowa. Pod koniec lipca 1919 r. został internowany w obozie w Białymstoku. Po zwolnieniu z internowania, we wrześniu 1919 r. wstąpił na białoruskie kursy nauczycielskie (i je ukończył). W tym samym czasie wszedł w skład Białoruskiej Komisji Wojskowej (BKW) w Wilnie, zalegalizowanej 22 października 1919 r. dekretem Józefa Piłsudskiego. Na początku października 1919 r. był członkiem komisji organizacyjnej BKW. Na początku grudnia 1919 r. M. Demidow wraz z BKW przeniósł się do Mińska, a następnie skierowany został do białoruskiej szkoły podchorążych, utworzonej w Warszawie na mocy wspomnianego dekretu.

Zniechęcony bezczynnością BKW, M. Demidow wstąpił latem 1920 r. (w czasie bolszewickiego pochodu na Warszawę) do armii gen. Stanisława Bułak-Bałachowicza. Generał zlecił M. Demidowowi sformowanie Samodzielnego Batalionu Białoruskiego i mianował go dowódcą tego batalionu. Zwerbowani przez M. Demidowa ochotnicy pochodzili z Białostocczyzny. Batalion liczył ok. 700 bagnetów (w tym 26 oficerów). W składzie Ostrowskiego Pułku Piechoty 2 Dywizji Piechoty wziął udział w podjętej przez gen. S. Bułak-Bałachowicza w listopadzie 1920 r. zbrojnej próbie utworzenia niepodległej Białoruskiej Republiki Ludowej. Ostrowski Pułk Piechoty w dniach 10-14 listopada 1920 r. toczył zacięte walki o miasto

Mikołaj Demidow w 1919 r. (?)

Fot. ze zbiorów Mikołaja Łatuszki

i stację kolejową Kalenkowicze, które kilkakrotnie przechodziły z rąk do rąk, zaś od 17 listopada 1920 r. osłaniał odwrót grupy gen. Józefa Bułak-Bałachowicza spod Mozyrza. 27 listopada 1920 r. dowodzony przez M. Demidowa batalion zatrzymał się na linii demarkacyjnej pomiędzy Olszanami i Maleszewem na prawym brzegu Prypeci wraz z białoruskim batalionem Smoleńskiego Pułku Piechoty. Tego samego dnia białoruskie bataliony otrzymały wiadomość, że po przeciwnym brzegu Prypeci posuwa się grupa gen. S. Bułak-Bałachowicza, wycofująca się spod Rzeczyca, i że grozi jej okrążenie pod Żytkowiczami. Białoruskie bataliony przeprawiły się w trudnych warunkach przez Prypeć i udzieliły pomocy gen. S. Bułak-Bałachowiczowi, ratując go przez dostaniem się do sowieckiej niewoli.

Po internowaniu armii gen. S. Bułak-Bałachowicza przez władze polskie, M. Demidow pozostał ze swoim batalionem w strefie neutralnej pomiędzy wojskami polskimi i sowieckimi, na lewym brzegu Prypeci w trójkącie Sienkiewicze—Żytkowicze—Lenino, na północny wschód od linii kolejowej do Kalenkowicz. Batalion liczył w tym okresie 400 bagnetów (w tym 12 oficerów), na uzbrojeniu miał dwa działa polowe i 4 karabiny maszynowe. 28 listopada 1920 r. M. Demidow wezwał swoich żołnierzy, by nie zważając na odejście armii gen. S. Bułak-Bałachowicza bronić do ostatniego choćby skrawka ojczyzej ziemi. 29 listopada 1920 r. batalion M. Demidowa starł się z sowieckim 40 pułkiem strzelców, tracąc 4 zabitych i 10 rannych. 3 grudnia 1920 r. batalion stoczył bój z oddziałami sowieckimi pod wsią Wielka Małyżówka, odpierając ich ataki. Na początku grudnia 1920 r. M. Demidow

pertraktował z polskim dowództwem, proponując na wypadek wznowienia wojny z Rosją Sowiecką włączenie swojego batalionu w skład Białoostockiego Pułku Piechoty 18 Dywizji Piechoty. W styczniu 1921 r. żołnierze M. Demidowa nie mieli już co jeść, wyczerpała się też amunicja i zniszczone zostało umundurowanie. Nie chcąc rabować mieszkańców Mozyrzczyzny, M. Demidow udał się do Warszawy z prośbą o pomoc do polskiego dowództwa. Mikołaj Demidow zamierzał połączyć swój batalion z I Słucką Brygadą Strzelców, która pod koniec grudnia 1920 r. przeszła na polską stronę frontu (M. Demidow utrzymywał kontakty z dowództwem Brygady). Polskie dowództwo początkowo zgodziło się udzielić pomocy, lecz wskutek interwencji gen. S. Bułak-Bałachowicza i wiceprzewodniczącego Białoruskiego Komitetu Politycznego Pawła Aleksiuika, którzy zarzucili ponoć M. Demidowowi dążenie do objęcia stanowiska Naczelnika Państwa Białoruskiego i antypolskość, zgodę cofnięto (oficerowie M. Demidowa zawiązali wcześniej spisek na życie P. Aleksiuika). Mikołaj Demidow został internowany i umieszczony w obozie w Radomiu, dokąd przysłano cały jego batalion, który zmuszony był przejść na polską stronę frontu.

Dowodzony przez M. Demidowa Samodzielny Batalion Białoruski był ostatnim białoruskim oddziałem, który stawiał czoła w otwartym polu wojskom sowieckim w walce o niepodległość Białorusi.

1 czerwca 1921 r. M. Demidowa zwolniono z obozu dla internowanych, a 1 lipca 1921 r. otrzymał posadę kierownika 7-klasowej szkoły początkowej w rodzinnym Gródku. W czasie pobytu w tej miejscowości założył tutaj szpital epidemiologiczny oraz zorganizował sieć kooperatyw i został przewodniczącym ich zarządu głównego. Dzięki temu miał możliwość zwoływania zebrań, na których uświadamiał narodowo miejscową ludność. W 1922 r. wziął czynny udział w wyborach do Sejmu jako kandydat Bloku Mniejszości Narodowych i przewodniczący Białoostockiego Powiatowego Komitetu Wyborczego tego Bloku. Wskutek gorących przemówień M. Demidowa na wiecach wyborczych chłopci gminy gródeckiej wypędzili ze swoich wsi polskich nauczycieli i zażądali nauczania w języku białoruskim. 9 listopada 1922 r. wezwana przez władze gminne policja z Białegostoku otoczyła szkołę w Gródku i przeprowadziła rewizję, zabierając przy tym całą znalezioną literaturę białoruską (część tej literatury, przekazaną przez Wacława Łastowskiego, przywiozła M. Demidowowi z Pragi Wiera Matejczuk-Masłowska) oraz prywatną korespondencję M. Demidowa i jego żony. Sam M. Demidow został aresztowany i przewieziony do Białegostoku. Tutaj postawiono mu zarzut agitacji antypaństwowej. Zwolniony z aresztu 14 listopada 1922 r. odpowiadać miał z wolnej stopy. Nie czekając na proces, wyjechał do Wilna, skąd przy pomocy Antoniego Łuckiewicza i Bronisława Taraszkiewicza przedostał się na Łotwę, do Dźwińska, gdzie przyjął go Konstanty Jezowitow.

Na Łotwie M. Demidow był początkowo nauczycielem w białoruskiej szkole w Pustyni na Dźwińszczyźnie. W 1924 r. przeniósł się do Rygi. Zor-

Mikołaj Demidow (pierwszy z prawej) na pikniku w Cleveland (USA), 1956 r.

Fot. ze zbiorów Mikołaja Łatuszki

organizował tutaj dwa białoruskie towarzystwa, „Białoruska Chatka” na Czerwonej Dźwinie i „Ruń” na Moskiewskim Przedmieściu. W tym samym roku otwarto tutaj białoruskie szkoły — 6-klasową na Moskiewskim Przedmieściu i 4-klasową na Czerwonej Dźwinie. W okresie późniejszym na Czerwonej Dźwinie otwarto jeszcze dwie białoruskie szkoły wieczorowe dla dorosłych — 6-klasową początkową i mechaniczną.

Po aneksji Łotwy przez ZSRR w 1940 r. M. Demidow został aresztowany i uwięziony w Moskwie na Łubiance. Zwolniony, powrócił na Łotwę.

Po zajęciu Łotwy przez wojska niemieckie w 1941 r. objął stanowisko tymczasowego inspektora białoruskiego szkolnictwa początkowego w Łatgalii (tzn. na Dźwińszczyźnie). Dzięki jego wysiłkom na białoruski język wykładowy przeszły 6-klasowe szkoły w Przydrujsku, Bulbinowie, Pustyni oraz szkoły w gminach Istryń i Posinia. Otwarto także 6-klasową szkołę miejską w Dźwińsku i Krasławce, zaś w Bulbinowie powstało białoruskie gimnazjum.

W 1943 r. przeniósł się do Lidy na stanowisko okręgowego inspektora szkolnego. Zorganizował także batalion białoruskiej Samoobrony (tzw. Samachowy).

W 1944 r. opuścił Białoruś wraz z wycofującymi się Niemcami i znalazł się w Berlinie. 12 października 1944 r. został mianowany zastępcą dowódcy kursów podoficerskich przy I Kadrowym Batalionie Białoruskiej Obrony

Krajowej. 27 października 1944 r. odkomenderowany czasowo do pracy w Wydziale Mobilizacyjnym Głównego Kierownictwa Spraw Wojskowych Białoruskiej Centralnej Rady. 20 grudnia 1944 r. zwolniony na własne żądanie z białoruskiego wojska, przeszedł do armii gen. Aleksandra Własowa. Prawdopodobnie uczynił to na polecenie swoich władz zwierzchnich, które prowadziły rozmowy z gen. A. Własowem o utworzeniu wspólnego frontu antysowieckiego i formowaniu białoruskich jednostek w armii gen. A. Własowa. Już 21 grudnia 1944 r. M. Demidow przekazał Białoruskiej Centralnej Radzie poprzez K. Jezowitowa, iż jest rozczarowany podejściem własowców do sprawy białoruskiej, poprosił o ponowne przyjęcie do białoruskiego wojska i uzyskał na to zgodę tego samego dnia. 1 stycznia 1945 r. przyjęty ponownie do białoruskiego wojska w skład Specjalnej Grupy Rezerwy Białoruskich Wojskowych, do której należeli oficerowie i podoficerowie pracujący w białoruskich instytucjach i organizacjach w Berlinie. Tego samego dnia przeniesiony do I Kadrowego Batalionu Białoruskiej Obrony Krajowej i jednocześnie odkomenderowany do pracy w charakterze pełnomocnika Głównego Kierownictwa Spraw Wojskowych ds. opieki nad rodzinami wojskowych przy Wydziale Opieki nad Uchodźcami Białoruskiej Centralnej Rady.

Po kapitulacji Niemiec M. Demidow przebywał we francuskiej strefie okupacyjnej. Był jednym z inicjatorów zwołania Soboru Białoruskiej Autokefalicznej Cerkwi Prawosławnej (dalej: BACP) w Konstancji w 1948 r. i odnowienia BACP po odejściu białoruskiego episkopatu do Rosyjskiej Prawosławnej Cerkwi Zagranicznej.

W 1950 r. wyjechał do USA i osiedlił się początkowo w Lansing w stanie Michigan, lecz wkrótce przeniósł się do Chicago. W tym samym roku został członkiem zarządu Białorusko-Amerykańskiej Rady Narodowej (B-ARN), jedynej organizacji starej emigracji białoruskiej, która przyjmowała nowych emigrantów politycznych. W skład zarządu B-ARN wchodził Józef Woronko i Jan Czerepek (ur. w Nowym Dworze na Sokólszczyźnie), którzy w latach 1918-1919 współpracowali z M. Demidowem w Grodnie. W 1950 r. prowadził także białoruskie audycje radiowe w Chicago. W okresie późniejszym M. Demidow był aktywnym działaczem Stowarzyszenia Białorusinów Stanu Illinois, założonego w 1953 r. przez działaczy nie zgadzających się z polityką B-ARN. Był także współzałożycielem utworzonej w 1958 r. białoruskiej parafii prawosławnej św. Jerzego w Chicago i pierwszym regentem jej chóru. W okresie późniejszym M. Demidow przystąpił do białoruskiej parafii unickiej Chrystusa Zbawiciela w Chicago i był jednym z najbardziej aktywnych parafian. Ostatnie lata swego życia spędził w Lansing, gdzie zmarł w ubóstwie w 1967 r. Pochowany został w obrządku unickim.

Literatura i źródła

W. Panucewicz, *Horadzienszczyna nacyjanalnym ruchu 1918-1919 hadoch (Zakanczeńnie)*, „Bačka szczyna” nr 9-10 z 1964 r.; List M. Demidowa do Wacława Łastowskiego, Dźwińsk XI.1922, „Acta Archivalia Alboruthenica”, z. 10-11.1994 r., s. 190-192; List Mikołaja Łatuszkina do autora, Chicago LVII. 1994; CAW, 4 Armia, raport ppor. Stanisława Błońskiego do Oddziału II 4 armii z 6.XII.1920 r.; AAN, Towarzystwo Straży Kresowej, t. 99, Białoruski Polityczny Komitet, *Za Dżarża nuju Niezależność Bielarusi (For National Independence of Byelorussia). Dakumanty i matarjały sabranyja i padrychtawanyja dla publikacyi I. Kasiakom, prahledžanyja i aprabawanyja dla druku komisijaj Bielaruskaj Centralnaj Rady pad kira nictwam praf. R. Astro skaha*, Londyn 1960, s. 129, 135, 161-162, 164, 169-170, 177; P. Miranowicz, *Biellarusy Łatwii*, „Zapisy” nr 16, Nowy Jork 1978, s. 94, 97; *U Biellaruskaj Wajskowaj Kamisii*, „Krynica”, nr 5 z 1919 r., s. 3; W. Kipiel, *Biellarusy ZSZA*, Mińsk 1993, s. 170, 237, 284.